

ฝ้ายกเมืองนคร

๑. ประวัติ

ฝ้ายกเมืองนคร เป็นชื่อเฉพาะ หมายถึง ผ้าทอพื้นเมืองของจังหวัดนครศรีธรรมราชที่ทอสืบต่อกันมาแต่โบราณ เป็นผ้าที่ได้รับการยกย่องมาแต่โบราณว่าสวยงามแบบอย่างผ้าชั้นดี สันนิษฐานว่าในสมัยอาณาจักรตามพรลิงค์หรือตัมพะลิงค์ ซึ่งเป็นอาณาจักรโบราณที่มีมาตั้งแต่ก่อนสมัยพุทธศตวรรษที่ ๗ และมีศูนย์กลางอยู่ที่นครศรีธรรมราชในปัจจุบันคงจะมีการทอผ้าอย่างจริงจังแล้ว เพราะยุคนั้นตามพรลิงค์ เป็นเมืองท่าศูนย์กลางการค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้า และการเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรม จึงมีการแลกเปลี่ยนรับเอาศิลปวัฒนธรรมจาก จีน อินเดีย และอาหรับ ชาติต่างๆ เหล่านี้คงจะนำเอาวิชาการทอผ้ามาถ่ายทอดไว้ ซึ่งทำให้ชาวพื้นเมืองรู้จักการทอผ้าทั้งผืนเรียบและฝ้ายกดอก

ส่วนการทอฝ้ายกที่ลวดลวดลายสีสันวิจิตรงดงาม คงเพิ่งจะเริ่มทำกันในสมัยอยุธยาตอนปลาย หรือรัตนโกสินทร์ตอนต้น กล่าวกันว่า ชาวเมืองนครศรีธรรมราชได้แบบอย่างการทอผ้ามาจากแขกเมืองไทรบุรี โดยในปี พ.ศ. ๒๓๕๔ เมื่อครั้งเจ้าเมืองนครศรีธรรมราช ยกกองทัพไปปราบกบฏ ขากลับได้กวาดต้อนครอบครัวเขลย ได้นำพวกช่างฝีมือมาหลายพวกรวมทั้งช่างทอผ้าฝ้าย กงเป็นเหตุนี้เองที่เกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรมกับความรู้ดั้งเดิม โดยใช้กรรมวิธีการทอที่สลับซับซ้อนด้วยความพิถีพิถัน ประกอบกับวัสดุที่นำมาทอเป็นสิ่งที่สูงค่ามีราคา จึงถือได้ว่า ฝ้ายกเมืองนครเป็นงานประณีตศิลป์ชั้นเยี่ยมตั้งแต่รัชกาลสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย จนเป็นเอกลักษณ์ของการทอฝ้ายกเมืองนครที่ขึ้นชื่อในเวลาต่อมา

จนถึงรัชกาลพระจุลจอมเกล้า เป็นยุคสมัยที่การปกครองบ้านเมืองเป็นปึกแผ่น และสภาพเศรษฐกิจดี ส่งผลให้การทำนุบำรุงศิลปะในแขนงต่างๆ เจริญรุ่งเรือง ฝ้ายกเมืองนครเป็นของที่พระมหากษัตริย์พระราชทานให้กับบุคคลสำคัญ เจ้านายและข้าราชการบริพารชั้นสูง ใช้สวมใส่เวลาเข้าเฝ้าเป็นการแสดงสถานะของบุคคล

๒. ลวดลายและกรรมวิธีการทอ

การทอฝ้ายกมีกระบวนการทอโดยเพิ่มลวดลายผ้าให้เป็นพิเศษขึ้น มีขั้นตอนและวิธีการทอ คล้ายการทอผ้าขิดหรือผ้าจก แต่ต่างกันที่บางครั้งฝ้ายกจะทอเป็นลายพิเศษ มีตะกอเขาลอยยกดอกแยกเส้นยืนต่างหาก จะยกครั้งละกี่เส้นก็ได้ ขึ้นอยู่กับการออกแบบลายทอต้องการลวดลายอย่างไร มีลายมีเชิงที่แปลกออกไป การทอจึงต้องใช้ขั้นตอนและวิธีการเก็บลายด้วยไม้เรียวปลายแหลม ตามลวดลาย ที่กำหนดจนครบ คัดยกเส้นยืนขึ้นเป็นจังหวะ มีลวดลายเฉพาะส่วนสอดเส้นพุ่งไปสานขัดตามลายที่คิดไว้ การเก็บตะกอเขาลอยยกดอกเพื่อผู้ทอจะได้สะดวกไม่ต้องคัดเก็บลายทีละเส้น เป็นความสามารถและเทคนิคเฉพาะตัวของช่างแกะดอกผูกลาย ซึ่งการร้อยตะกอเขาลายนี้ใช้เวลามาก เพราะต้องทำด้วยมือทั้งหมด บางลายเสียเวลาหลายเดือนกว่าจะมัดเขาเสร็จ และเมื่อร้อยตะกอเสร็จแล้ว ถ้าเป็นก็กระตุกก็จะทอได้รวดเร็วแต่ถ้าเป็นก็โบราณก็จะทอได้ช้า การทอฝ้ายกดอกนี้สามารถตกแต่งลวดลายให้สวยงาม และทอออกมาได้หลายสี

ลักษณะผ้ายกเมืองนครมีรูปแบบการทอ ๓ รูปแบบ แตกต่างกันในการทอและการนำไปใช้งาน

แบบที่ ๑ กรวยเชิงซ้อนหลายชั้น เป็นผ้าสำหรับเจ้าเมือง ขุนนางชั้นสูงและพระบรมวงศานุวงศ์ นิยมทอผ้าด้วยเส้นทอง ลักษณะกรวยเชิงจะมีความละเอียดอ่อนช้อย ลวดลายหลายลักษณะประกอบกัน ริมผ้าจะมีลายขอบผ้าเป็นแนวยาวตลอดทั้งผืน กรวยเชิงส่วนใหญ่มีตั้งแต่ ๒ ชั้นและ ๓ ชั้น ลักษณะพิเศษของกรวยเชิงรูปแบบนี้คือพื้นผ้าจะมีการทอสลัสดำด้วยเทคนิคการมัดหมี่เป็นสีต่างๆเช่น แดง น้ำเงิน ม่วง ส้ม น้ำตาล ลายทองผ้าพนิยมทอผ้าพื้นและยกดอก เช่น ยกดอกลายเกร็ดพิมเสน ลายดอกพิกุล เป็นต้น

แบบที่ ๒ กรวยเชิงชั้นเดียว นิยมทอผ้าด้วยเส้นทองหรือเส้นเงิน จะพบในผ้ายกเมืองนครซึ่งเป็นผ้าสำหรับคหบดีและเจ้านายลูกหลานเจ้าเมือง ลักษณะกรวยเชิงจะสั้น ทอด้วยลายประจำยามก้ามปู ลายประจำยามเกลียวใบเทศ ไม่มีลายขอบในส่วนของลายทองผ้าพนิยมทอด้วยเส้นไหมเป็นลวดลายต่างๆ เช่น ลายดอกพิกุล ลายก้านแย่ง ลายดอกเขมร ลายลูกแก้วผู่ เป็นต้น

แบบที่ ๓ กรวยเชิงขนานกับริมผ้า ผ้ายกเมืองนครลักษณะนี้เป็นผ้าสำหรับสามัญชนทั่วไปใช้นุ่ง ลวดลายกรวยเชิง ถูกดัดแปลงมาไว้ที่ริมผ้าด้านใดด้านหนึ่ง โดยผสมดัดแปลงนำลายอื่นมาเป็นลายกรวยเชิงเพื่อให้สะดวกในการทอ และการเก็บลายสามารถทอได้เร็วขึ้น ผ้าลักษณะนี้มีทั้งทอด้วยไหม ทอด้วยฝ้ายหรือทอผสมฝ้ายแกมไหม ที่พบจะเป็นผ้านุ่ง สำหรับสตรี หรือใช้เป็นผ้านุ่งสำหรับเจ้านาคในพิธีอุปสมบท

ลวดลายผ้ายกเมืองนครที่ทอกันมาแต่โบราณ มักเป็นลวดลายที่พบเห็นได้อยู่รอบตัวของช่างทอผ้า ลวดลายเหล่านี้ ถูกถ่ายทอดต่อกันมา ด้วยวิธีการจดจำหรือทอลอกเลียนแบบอย่างไว้ นับเป็นภูมิปัญญาและฝีมือของช่างทอผ้า อย่างแท้จริง ลวดลายผ้ายกเมืองนครแบ่งออกเป็นกลุ่มใหญ่ๆ ดังนี้

๑) **กลุ่มลายพันธุ์ไม้** เป็นลวดลายจากดอกไม้และต้นไม้ ได้แก่ ลายดอกพิกุล ลายดอกพิกุลแก้ว ลายดอกพิกุลเถื่อน ลายดอกพิกุลล้อม ลายดอกพิกุลก้านแย่ง ลายดอกพิกุลสลับลูกแก้ว ลายดอกมะลิร่วง ลายดอกมะลิตูมก้านแย่ง ลายดอกเขมร ลายดอกไม้ ลายใบไม้ ลายต่ายานัด ลายหัวพลู เม็ดพริกไทย ลายเครือเถา

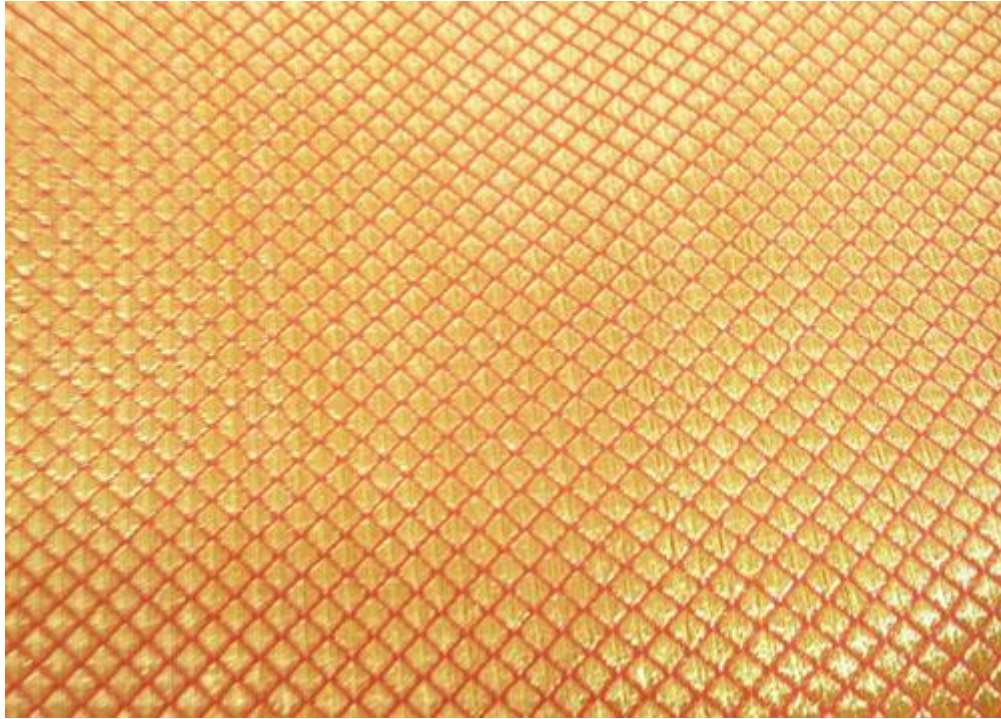
๒) **กลุ่มลายสัตว์** ได้แก่ ลายม้า ลายหางกระรอก ลายหิ้งห้อยขมสวน ลายแมงมุมก้านแย่ง

๓) **กลุ่มลายเรขาคณิต** ได้แก่ ลายเกล็ดพืชมเสนทรงสี่เหลี่ยม ลายเกล็ดพืชมเสนรูปเพชรเจียรไน ลายก้านแย่ง ลายราชวัติ ลายเก้าเกี๋ย ลายดาสมุก ลายตาราง ลายลูกโซ่ ลายลูกแก้ว ลายลูกแก้วฝูง

๔) **กลุ่มลายเบ็ดเตล็ด** ได้แก่ ลายไทยประยุกต์ ลายไทยประยุกต์ผสม ลายพืชมงคล และลายอื่น ๆ อีกที่ไม่ทราบชื่อลาย

ลายเกล็ดพิมเสน

เป็นลายผ้ายกเมืองนครโบราณที่มีความสวยงามมาก หอเป็นลายอยู่บริเวณท้องผ้า ลักษณะลวดลายเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนาดเล็ก และผลิกรูปเพชรเจียรระโน ผ้ายกเมืองนครลายเกล็ดพิมเสนที่พบมีทั้ง ผ้ายกทองและผ้ายกไหม

ลายราชวัตร

ลายราชวัตร เป็นชื่อลายผ้าที่ได้รับพระราชทานจากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จ นิวัติเมืองสงขลาเมื่อปี ๒๔๗๕ เป็นผ้า “ลายยกดอกก้านแย่ง” หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “ลายหลังนกเขา” เนื่องจากว่ามีลายคล้ายลายขนบนหลังนกเขา

๓. การนำไปใช้ประโยชน์

ผ้ายกเมืองนครถือเป็นผ้าสำหรับเจ้าเมือง ขุนนางชั้นสูงและพระบรมวงศานุวงศ์ ในสมัยก่อนเป็นของที่พระมหากษัตริย์พระราชทานให้กับบุคคลสำคัญ เจ้านายและข้าราชการชั้นสูง ใช้สวมใส่เวลาเข้าเฝ้าเป็นการแสดงสถานะของบุคคล ต่อมามีการดัดแปลงเป็นผ้าสำหรับคหบดี เจ้านายลูกหลานเจ้าเมือง และสามัญชนทั่วไปใช้นุ่งสำหรับงานพิธีสำคัญต่าง ๆ

๔. ผู้ให้ข้อมูลและผู้ทอผ้าตัวอย่าง

๔.๑ อาจารย์จันทรา ทองสมัคร โครงการศูนย์เรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช

๔.๒ นายวิริพงษ์ วรกิตติธนกุล โครงการพัฒนาภูมิปัญญาการทอผ้ายกเมืองนคร ศูนย์วัฒนธรรมมหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช

๕. บรรณานุกรม

๕.๑ มหาวิทยาลัยศิลปากร. ๒๕๔๓. ผ้าทอพื้นเมืองในภาคใต้ โครงการพัฒนาผ้าพื้นเมืองในทุกจังหวัดของประเทศ

๕.๒ มหาวิทยาลัยศิลปากร. ๒๕๔๔. ลวดลายและสีสันทนผ้าทอพื้นเมือง.โครงการพัฒนาผ้าและผลิตภัณฑ์ผ้าพื้นเมืองทั่วประเทศเพื่อส่งเสริมการผลิตและการส่งออก.

ที่มาของเนื้อหาและภาพ : https://qsds.go.th/silkcotton/k_๑๕.php

ผู้สร้างสื่อ : นายพุทธินันทะ ผลชัยอรุณ หัวหน้างานห้องสมุดโรงเรียนนพคุณประชาสรรค์